સચિત્ર વાર્તાવિનોદ.

બાળ. મને આજ ચોપડી આપો.

કર્તા-જી. એમ. વૈષ્ણવ-અમદાવાદ.

સચિત્ર વાર્તાવિનોદ.

કર્તા,
ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.
બી. એ., બી એસ. સી. એસ. ટી. સી. (ઑનર્સ.)
પહેલા ઍસિસ્ટન્ટ માસ્ટર, હાઇસ્કૂલ મહાલક્ષ્મી
ટ્રેનિંગ કૉલેજ ફૉર વીમેન,—અમદાવાદ.

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
ગંગાશંકર મણિશંકર વૈષ્ણવ.
અમદાવાદ.

આવૃત્તિ પહેલી. પ્રત ૧૦૦૦.

સંવત ૧૯૭૧. ઇ. સ. ૧૯૧૪.

અમદાવાદ.
ધી ડાયમંડ જ્યુબિલી પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમા
પરિખ દેવીદાસ છગનલાલે છાપ્યુ.

કિંમત ૦-૩-૦.

અનુક્રમણિકા.

પ્રસ્તાવના.

ગુજરાતી ભાષામાં બાળકોને વાંચવા લાયક ઘરગથુ ભાષામાં લખાએલાં, સારાં, સસ્તાં અને સુંદર નાની નાની વાર્તાઓનાં આકર્ષક અને સચિત્ર પુસ્તકોની ખોટ છે એ વાત, બાળકેળવણી તરફ ધ્યાન આપનારા અને તેમા રસ લેનારાં માબાપ અને શિક્ષકને તો જાણીતી છે. અમદાવાદમાં પુરુષો માટેની પ્રેમચદ રાયચંદ ટ્રેનિગ કૉલેજ, અને સ્ત્રીઓ માટેની મહાલક્ષ્મી ટ્રેનિગ કૉલેજમા મારા અનુભવ દરમિઆન આવા પ્રકારની ખોટનુ મને વધારે ભાન થયુ, અને આવી ખોટ કેટલેક અશે પૂરી પાડવા મે "**બાળવાર્તા**" નામનુ નાનીમોટી વાર્તાઓનું (પણ સચિત્ર નહિ) એક પુસ્તક,–બાળકને વાચવુ ગમે અને શિક્ષકને ઉપયોગી અને માર્ગદર્શક થઈ પડે તેવુ–છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્યું. આ પુસ્તકને નામદાર સરકાર તથા વડોદરા રાજ્યના કેળવણીખાતા તરફથી ઇનામલાઇબ્રેરી માટે મજુર કરી, તથા જનસમૂહે અચ્છી કદર કરી જે ભાવથી વધાવી લીધુ છે તેજ મારા પ્રયત્નનું ફળ સમજું છું. તો પછી આ "**સચિત્ર વાર્તાવિનોદ**" લખવાનું શુ પ્રયોજન? બાળસાહિત્યમા વાર્તાઓનાં પુસ્તકની જે જબરી ખોટ છે તે એકાદ ચિત્ર વિનાના પુસ્તકથી શી રીતે પૂરી થઈ ગણાય? વળી આ નાનકડા પુસ્તકમાં પદાર્થપાઠ, શારીરિક શાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, વગેરે વિષયો વાર્તારૂપે કહેવાથી કે ભજવી બતાવવાથી કેવી રીતે આકર્ષક અને રસિક બનાવી શકાય તે બતાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે. "ફૂલ નહિ તો ફૂલની પાંખડી" એ કહેવત અનુસાર પાને પાને નહિ તોપણ થોડાં ઘણાં નવીન અને ભાવદર્શક ચિત્રો આપવા પ્રયાસ કર્યો છે.

એકંદરે આ પ્રયાસ કેટલે દરજ્જે ફળીભૂત થયો છે તે નક્કી કરવાનુ કામ વાચકવર્ગને સોંપવુ યોગ્ય ધારૂ છું.

ચિત્રોના 'બ્લોક્સ' કરાવી આપવા માટે રા. ભાઇશ્રી હિમ્મતલાલ ગણેશજી અંજારીઆ, એમ. એ. એલ. એલ. બી. (મુંબઈ) નો જાહેર રીતે ઉપકાર માનવાની મારી ફરજ ગણું છુ.

આશા છે કે આ પુસ્તકને પણ તેની યોગ્યતા મુજબ ચોતરફથી આવકાર અને ઉત્તેજન મળશે. કર્ત્તા.

સચિત્ર વાર્તાવિનોદ.

૧. કરોડપતિનું કુટુંબ.

કરોડપતિ—(એકલો વિચાર કરે છે). મારા કારખાનામાં દરરોજ બે હજાર માણસો મજુરી કરી પોતાનું ગુજરાન ચલાવે છે. તેમાંથી ઘણાઓને તો ખાવા જેટલી માંડમાંડ રોજી મળે છે. તેઓ મહેનત કરે, અને તેઓની મહેનતનો લાભ હું એકલો લઈ જાઉં, એ મને વ્યાજબી લાગતું નથી. મારો વિચાર એવો થાય છે કે કારખાનામાંથી જેટલો નફો આવે તે સઘળા મજુરો વચ્ચે સરખે ભાગે વેચી આપવો. પણ મારો આ વિચાર મારે મારી સ્રીને જણાવવો જોઈએ.

પછી આ કરોડપતિએ, સઘળાને પોતાના જેવા પૈસે ટકે સુખી કરવાનો આ ઉદાર વિચાર, પોતાની સ્રીને જણાવ્યો, ત્યારે તે બોલી, ‘ આપનો વિચાર ઘણો ઉત્તમ છે, અને આપની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ થશે, ત્યારેજ હું મને પણ પૂરેપૂરી સુખી માનીશ; પરન્તુ આપણો પુત્ર મોટો થયો છે, એટલે આપણી મીલ્કત આ રીતે વાપરતાં પહેલાં તેને પૂછી જોયું હોય તો ઠીક. તે ધણીધણીઆણીએ પોતાના પુત્રને બોલાવી પોતાનો વિચાર તેને જણાવ્યો. તે વેળા તે પુત્રે શો જવાબ દીધો ? તેણે કહ્યું, કે ‘ આવાં પુણ્યશાળી, ઉદાર અને સમાનભાવવાળાં માબાપને

પેટે મારો જન્મ થયો તેજ મારાં ધન્ય ભાગ્ય ! આપે મને તંદુરસ્ત શરીર વારસામાં આપ્યું છે. વળી નાનપણુથીજ તે શરીરને આરોગ્ય રાખવા બધા ઉપાય લીધા છે, અને મારૂં મન કેળવવા પણુ આપે મહેનત લઈ પુષ્કળ ધન ખરચ્યું છે. હવે ઈશ્વરકૃપાથી અને આપના આશીર્વાદથી હું મારૂં ભરણુપોષણુ મારી મેળે કરી શકું એવો છું, તો આપ આપના ધનનો આવો સારો ઉપયોગ ઘણી ખુશીથી કરો, અને ગરીબનાં દુઃખ ટાળવામાં આપના ધનનો આવો સારો ઉપયોગ થતો જોઈને હું મને પૂરેપૂરો ભાગ્યશાળી સમજીશ !

વાંચનાર, તમેજ ક્હોને, કે તે કરોડપતિએ કારખાનામાંથી મળતા સઘળા નફાનું પછી શું કર્યું હશે ?

---

૨. મોટા મનનો સરદાર.

એક વેળા લડાઈ ચાલતી હતી. તેમાં એક સરદારને ગોળી લાગી, તેથી તે નીચે પડયો. તેની આસપાસ બીજા પણુ ઘણા સીપાઈઓ ઘાયલ થઈ નીચે પડ્યા હતા.

સરદાર—(પોતાની પાસે ઉભેલા સીપાઈઓને) મને બહુ તરસ લાગી છે, માટે મને થોડું પાણી લાવી આપો. પાણી વિના થોડી વારમાં મારો જીવ જશે !

(બે સીપાઈઓ દોડતા પાણી લાવી આપે છે. તે સરદાર પાણી પીવા જાય છે કે તેવામાં એક ઘાયલ થએલા સીપાઈની બૂમ સંભળાય છે).

ઘાયલ થએલો સીપાઈ—મારો જીવ જાય છે! મને કોઈ પાણી આપો, પાણી!

સરદાર—(ઘાયલ થએલા સિપાઈને) મારા કરતાં આ પાણીની

મારા કરતાં આ પાણીની તારે વધારે જરૂર છે, તો લે આ પાણી."

તારે વધારે જરૂર છે, તો લે આ પાણી. (એમ કહી પાણીનું વાસણ તેને આપે છે).

ઘાયલ થએલા સીપાઈએ તે પાણી પીધું, અને તેથી તેને શાન્તિ થઈ અને તેને થએલી શાન્તિથી સંતુષ્ટ થએલો પેલો સરદાર પણ થોડી વારમાં મરણ પામ્યો.

બીજા સીપાઈઓ—ધન્ય છે ! અમારા બહાદુર અને મોટા મનવાળા સરદારને, કે બીજાને શાન્તિ આપવા મરણને વખતે પણ પોતે સ્વાર્થત્યાગ કર્યો !

---

૩. સીકંદર બાદશાહ અને સીપાઈ.

સીકંદર નામનો એક મોટો બાદશાહ થઈ ગયો. તેણે મોટી મોટી જીતો મેળવી હતી. એક વેળા તે બાદશાહનો એક સીપાઈ એક ખચ્ચરને દોરીને લઈ જતો હતો. આ ખચ્ચર ઉપર જવાહીર ભરેલું હતું. તે જવાહીરના ભારથી તે ખચ્ચર એટલું બધું ભારે મરતું હતું કે તેને દોરી લઈ જનાર સીપાઈને તેના ઉપર બહુ દયા આવી. આથી તેણે તે ખચ્ચર ઉપરથી હીરામાણેકનો એક ભારે કોથળો લઈ લીધો ને પોતાની પીઠ ઉપર મૂકી તે ખચ્ચરની સાથે ધીમે ધીમે સીકંદરના તંબુ તરફ ચાલ્યો. સીકંદર પોતાના તંબુમાં બેઠો બેઠો આ બધું જોતો હતો. સીપાઈની આ રીતથી તે બહુ ખુશ થયો, અને જ્યારે તે સીપાઈ પોતાના તંબુ આગળ આવ્યો ત્યારે તે બોલ્યો:—

'ભલા સીપાઈ, તારી પીઠ ઉપર ઉંચકેલો કોથળો ક્યાં લઈ જવાનો છે ?'

સીપાઈ—નામદાર, આ કોથળો હીરામાણેકનો ભરેલો છે, અને આપ નામદારના તંબુમાં તે લઈ જવાનો છે.

સીકંદર—આ બિચારા ખચ્ચરની તને દયા આવી તેથી તેં આ કોથળો ઉપાડયો, એ મેં જોયું છે; તારા જેવા બહાદુર છતાં દયાળુ ને સમજુ સીપાઈને હું તે કોથળો ઇનામમાં આપી દઉં છું. જા, તે કોથળો બારોબાર તારા તંબુમાં લઈ જાઃ મારે તે જોઈતો નથી !

પછી તે સીપાઈ બાદશાહને સલામ કરી, તેનો ઉપકાર માની, ઘણો રાજી થતો થતો પોતાના તંબુ તરફ ચાલતો થયો.

૪. ખેડુતની બે છોકરી.

એક ખેતરમાંથી ખેડુતની બે છોકરીઓ શાકભાજીના ટોપલા માથે મૂકી બજારમાં શાક વેચવા જતી હતી. આ બે છોકરીમાંથી એક બળવાન અને બીજી નબળી હતી.

બળવાન છોકરી—(નબળીને બબડતી બબડતી)–મારે માથે એટલો બધો ભાર છે કે તે મારાથી ઉંચકાતો પણ નથી. બેન, તારા માથા ઉપર પણ મારા જેટલોજ ભાર છે, છતાં તું કેમ કંઈએ બોલતી નથી ?

નબળી છોકરી—(બળવાન છોકરીને)–બેન, મારા ટોપલામાં એક એવી જાતનો રોપો છે કે તેથી મને ટોપલાનું વજન લાગતું નથી !

બળવાન છોકરી—(અચંબો પામીને) એવો રોપો તો કોઈ પણ ઠેકાણે સાંભળ્યો કે જોયોએ નથી ! વારૂ, તે રોપો કેવો છે ? તેનું નામ શું ?

નબળી છોકરી—બેન, તે રોપો એવો છે કે જેની પાસે તે હોય તે કોઈ દિવસ બબડતું નથી. તેના ઉપર દુઃખ આવી પડે, તોપણ તે રોપાની મદદથી તે ખમી શકે છે, અને ગભરાતું નથી. એ રોપાનું નામ '**ધીરજ**' છે.

૫. બેદરકાર હઠીલી છોકરી.

એક છોકરી હતી. તે નિશાળે જતી, પણ રસ્તામાં આડું અવળું જોઈને ચાલતી. તેની મા તેને રોજ શિખામણ દેતી કે, 'બેન, તું રસ્તાની એક બાજુએ એટલે તારા જમણા હાથ તરફની બાજુએ ચાલજે, કેમકે રસ્તામાં ગાડીઘોડા વચ્ચે આવી જવાય તો કચરાઈ જવાય.' તે છોકરી બેદરકાર અને હઠીલી હતી; તેથી તે રસ્તા વચ્ચે ચાલતી. તે એમ કહેતી કે ગાડી આવશે, ત્યારે હું ખસી જઈશ એક દિવસ એવું બન્યું કે તેનાથી બાજુએ ખસાયું નહિ, અને તેથી તે એક દોડતી ગાડી નીચે આવી ગઈ. આથી તેનો એક પગ ભાંગી ગયો, અને તે માંડમાંડ મરતાં બચી ! જ્યારે તે છોકરી મોટી થઈ, ત્યારે તે બધાં છોકરાંને એકઠાં કરી પોતે શી રીતે લંગડી થઈ તે કહેતી, અને માબાપનું કહ્યું માનવાની અને રસ્તા વચ્ચે સંભાળીને ચાલવાની તે બધાંને શિખામણ આપતી.

૬. એકલપેટી છોકરી.

નિશાળના ચોગાનમાં બુલાખી નામનો એક માણુસ બપોરની બે વાગ્યાની રજામાં છોકરાંને ખાવા માટે ચોકખું ચવાણું અને ટીકડીઓ વેચતો હતો. એક દિવસ જીવી નામની છોકરીએ એક પાઈની ટીકડી લીધી, અને કાશી નામની છોકરીએ એક પૈસાના દાળીઆ લીધા. જીવીએ પોતાની બે બેનપણીને એક એક ટીકડી ખાવા આપી; પણ કાશી એકલપેટી હતી. તેણે દાળીઆનો એક દાણો પણ કોઈને આપ્યો નહિ, અને પોતાની બેનપણીથી આઘે એક ખૂણામાં એકલી દાળીઆ ખાવા બેઠી. જેવી તે દાળીઆ ખાવા જતી હતી, તેવામાં તે ખૂણામાં ભરાઈ બેઠેલી એક ભમરીએ તેને ચટકો માર્યો ! કાશી તો ત્યાંથી બૂમ પાડીને નાઠી, અને તેના બધા દાળીઆ, રસ્તા ઉપર કાદવ હતો તેમાં વેરાઈ ગયા !

૭. કરકસર કરનાર શેઠ.

કોઈ એક શહેરમાં ધર્માદા દવાશાળા બંધાવવાની હતી; તેથી કેટલાક માણસો એક ટીપમાં નાણાં ભરાવવા ફરતા હતા. ફરતાં ફરતાં તેઓ એક તવંગર શેઠીઆના ઘર આગળ આવી પહોંચ્યા. તેઓ હજી પૂરા ઘરમાં પેઠા પણ નહોતા તેવામાં શેઠ અને નોકર વચ્ચે જે વાતચીત ચાલતી હતી તે તેઓના સાંભળવામાં આવી.

શેઠ—(નોકરને) આ મહીનામાં દીવાસળીની સળી બહુ

વપરાઈ ગઈ લાગે છે, માટે હવે વધારે સંભાળથી વાપરવી. જે દીવાસળી સળગે નહિ તે પણ સંઘરી રાખવી. તે પણ કોઈ દિવસ કામમાં લઈ શકાશે.

આ વાત સાંભળીને ટીપમાં નાણું ભરાવનારાઓને વિચાર થયો, કે 'આવી નજીવી બાબતમાં જે શેઠ આટલો બધો લોભ કરે છે, તે આ ટીપમાં શું ભરવાના છે?' આમ વિચાર કરી તેઓ ત્યાંથી ચાલ્યા જવાનો વિચાર કરતા હતા, તેવામાં તેમાંના એકે કહ્યું, 'શેઠ પાસે જઈએ તો ખરા, જવામાં શું જાય છે?' આથી તેઓ શેઠ પાસે ગયા, અને તે ટીપમાં નાણું ભરવા તેમને વિનતિ કરી. તે શેઠે એકદમ તે ટીપમાં એક મોટી રકમ ભરી, અને પોતાના વાણોતરને તે રકમ તરતજ આપી દેવાનો હુકમ કર્યો આથી નાણું ભરાવનારાઓના અચંબાનો પાર રહ્યો નહિ. તેઓને અચંબો પામેલા જોઈને શેઠે પૂછયું, 'તમે શા માટે આટલા બધા અચંબો પામેલા દેખાઓ છો?'

એક જણ—શેઠ સાહેબ, માફ કરશો, પણ આપની દીવાસળીની કરકસરની વાત સાંભળી અમે નાણું ભરાવ્યા વિના ચાલ્યા જવાનો વિચાર કરતા હતા; પણ અત્યારે તો આપે આવડી મોટી રકમ આપી તેથી અમને બહુજ નવાઈ લાગી છે! અને અમને એમ પણ થાય છે, કે ઉતાવળ કરી અમે ચાલ્યા ગયા હોત તો કેટલી બધી મૂર્ખાઈ થાત!

શેઠ—ભાઈઓ, તમે મારી ઝીણી કરકસરથી અચંબો પામ્યા હશો. પણ મારે આપને જણાવવું જોઈએ કે જો મેં પહેલેથી એવી દરેક ઝીણી બાબતમાં કરકસર કરી ન હોત, તો હું આવડી મોટી રકમ ભરી શક્યો પણ ન હોત. તમે બધા જાણો તો છોજ કે 'ટીપે ટીપે સરોવર ભરાય ને કાંકરે કાંકરે પાળ બંધાય.'

---

૮. સાચું બોલનાર હરિશ્ચંદ્ર.

હરિશ્ચંદ્ર—(વિશ્વામિત્રને) મેં આપને વચન આપ્યું છે, તે મુજબ આપની સોનામહોર નક્કી આપીશ, પણ અત્યારે મારી પાસે કંઈ નથી; જો મહેરબાની કરી થોડા દિવસ ખમશો, તો મોટી કૃપા.

વિશ્વામિત્ર—(ગુસ્સે થઈને) મારે કૃપા નથી કરવી ! મારે તો અત્યારે ને અત્યારે મારી સોનામહોરની જરૂર છે. થોડા દિવસ તો શું, પણ થોડી પળ પણ હું થોભીશ નહિ. ગમે તેમ કર અને મને હમણાં ને હમણાં મારૂં માગેલું આપ. ન આપવું હોય તો ના કહી દે એટલે બસ ! તારૂં વચન ગયું ને મારી સોનામહોર ગઈ !

હરિશ્ચંદ્ર—મારો બોલ પાળવા ખાતર મરી જાઉં તો ભલે, પણ મારાથી આપને ના તો શી રીતે કહેવાય ?

(હરિશ્ચંદ્ર ઘણો બળાપો કરે છે; સોનામહોર ક્યાંથી કાઢવી તેની સમજણ પડતી નથી).

તારામતી—(પોતાના ધણી હરિશ્ચંદ્રને વિચારમાં અને દુઃખી જોઈને) આપ શામાટે બળાપો કરો છો? સાચાનો

"ન આપવું હોય તો ના કહી દે એટલે બસ। તારૂં વચન ગયું ને મારી સોનામહોર ગઈ।"

એવી ઈશ્વર છે. આપનું વચન પાળવા માટે આપ મને સુખેથી વેચી આપનું દેણું ચૂકવી આપો.

રોહીત—(પોતાનાં માબાપ તરફ જોઈને) માજી સાથે મને પણ વેચી આ દયા વિનાના માણસનું જરાએ જરા લેણું પતાવી આપો, એટલે તે આપને દુઃખ દેતો રહે.

(તારામતી અને રોહીત વેચાય છે).

હરિશ્ચંદ્ર—(આંખમાં આંસુ લાવીને) ભાઈ, લો આ સોનામહોર.

વિશ્વામિત્ર—અરે ! હરિશ્ચંદ્ર તું શું મને છેતરવા ધારે છે ? મને પૂરેપૂરી સોનામહોર મળી નથી. મારી પૂરેપૂરી મહોર ચૂકવી આપ; નહિ તો લે આ તારી મહોર પાછી ! (એમ કહી હરિશ્ચંદ્ર તરફ સોનામહોરો ફેંકે છે એટલામાં ત્યા એક ચંડાળ દાખલ થાય છે).

ચંડાળ—મસાણમાં કામ કરવા એક માણસની મારે ઘણી જરૂર છે; ઘણું શોધું છું, પણ હજી કોઈ મળતો નથી !

હરિશ્ચંદ્ર—(આનંદથી ચંડાળને) ભાઈ, મહેરબાની કરી મને વેચાતો રાખશો ? મારે થોડી સોનામહોરનું મારૂં દેણું ચૂકવી આપવાનું છે.

(હરિશ્ચંદ્ર ચંડાળને ત્યાં વેચાય છે, ને પોતે આપવા કહેલી બધી સોનામહોર ચૂકવી આપે છે).

વિશ્વામિત્ર—(મનમાં) થયું ! મારૂં કંઈજ ચાલ્યું નહિ; મેં હરિશ્ચંદ્રને સત્યથી ડગાવવા, ને થોડુંક જૂઠું બોલાવવા ઘણો લલચાવ્યો, પણ કંઈજ વળ્યું નહિ. (હરિશ્ચંદ્ર સાંભળે તેમ) ધન્ય છે ! સત્યવાદી રાજા તને ધન્ય છે !

રાજા હરિશ્ચંદ્ર, તેં તારૂં વચન પાળ્યું, ને તેને માટે તું પોતે, તારી સ્ત્રી અને છોકરો વેચાયાં. હું તારા ઉપર પ્રસન્ન છું. હું તને વરદાન આપું છું કે હવે પછી તમે બધાં ઘણાં સુખી થશો, ને તમારાં નામ અમર થશે.

૯. મનુ અને મણી.

મનુ અને મણી નામે ભાઈબેન ઘરના બારણા પાસે રમતાં હતાં. તેવામાં એક ગરીબ અને આંધળો ડોસો ટાઢે ધ્રુજતો ધ્રુજતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. મનુએ કહ્યું કે ' અલ્યા ડોસા, અહીં કેમ આવ્યો છે? ચાલ્યો જા, નહિ તો લગાવી દઈશ. મણીને તો તેને જોઈ દયા આવી હતી તેથી ભાઈનું બોલવું તેને પસંદ ન પડ્યું અને તેણે ભાઈને પૂછ્યું–' ભાઈ, એ બિચારાને એમ શા માટે કહો છો ? ' મનુએ કહ્યું, ' તે ભીખારો છે તો શા માટે એમ ન કહું ? ' આ સાંભળી મણી બોલી, ' ભાઈ, એ ગરીબ અને વળી આંધળો છે, માટે ભીખ માગે છે. આપણે કોઈને ન આપવું હોય તો ન આપીએ, પણ આપણે કોઈને તોછડે નામે બોલાવીએ કે ધમકાવીએ એ સારૂં ન કહેવાય. કોઈને માઠું લાગે એવું બોલવું એ સારા માણસનું કામ નથી. જુઓ તો ખરા, તે બિચારો કેવો થરથર ધ્રુજે છે! તેને કંઈ ગરમ પહેરવાનું આપ્યું હોય તો કેવું સારૂં ! મનુ અને મણીના બાપા ઘરમાંથી આ બધું સાંભળતા હતા. તે ઘરમાંથી બહાર આવ્યા ને પોતાની ડાહી દીકરી

મણીને કહ્યું, ' બેન, લે આ ગરમ બંડી. તે આ બિચારા આંધળા ડોસાને આપ. આ વેળા તેણે મનુ તરફ જોયું નહિ, અને તેને બોલાવ્યો પણ નહિ. મનુ તરત પોતાની ભૂલ સમજી ગયો, ને શરમાઈ જઈ રડી પડયો. તેણે પોતાના બાપની માફી માગી અને કહ્યું કે, બાપાજી, હવે પછી હું કોઈ દિવસ કોઈને ખોટું લાગે તેવા શબ્દ બોલીશ નહિ, અને ગમે તેવો ગરીબ અને દુઃખી માણુસ હશે તોપણ તેની સાથે વિવેકથી બોલીશ. મારી ભલ માટે હું આપની ફરીથી માફી માગું છું.'

૧૦. ડોસો અને નિશાળીઆ.

એક વેળા કોઈ એક નિશાળના કેટલાક છોકરાઓ પોતાના શિક્ષકની સાથે આગગાડીમાં મુસાફરી કરતા હતા. આગગાડી અમદાવાદ સ્ટેશને ઉભી રહી. થોડી વાર પછી જે ડબામાં તે નિશાળીઆઓ અને શિક્ષક બેઠા હતા તેમાં બેસવા માટે એક ઘરડો માણુસ આવ્યો. છોકરાઓએ ધાર્યું હોત તો એક ડોસાને બેસવા જેટલી જગ્યા તેઓ કરી શકત; પણ તેઓએ તે ડોસા માટે જગ્યા કરી આપી નહિ. ડબાને છેડે જગ્યા હશે એમ ધારી તે ડોસો આગળ ગયો. આગળ એક ખૂણામાં શિક્ષક બેઠા હતા. તે ડોસાને બેસવા જગ્યા નથી એમ તેણે જોયું, એટલે પોતાની જગ્યા ઉપરથી ઉઠી તેણે તે ડોસાને પોતાની જગ્યા ઉપર બેસાડયો. શિક્ષકને બેસવા જગ્યા નથી, એમ જ્યારે છોકરાઓએ જાણ્યું, એટલે બધા ઉભા થયા,

અને દરેકે પોતપોતાની જગ્યા પર બેસવા શિક્ષકને વિનતિ કરી. તે વેળા શિક્ષકે તેમને શું કહ્યું ? તેણે કહ્યું, 'ભાઈઓ, આ ડોસાને બેસવા માટે જગ્યા ન હતી, તો મારે માટે ક્યાંથી થઈ જવાની છે ?' છોકરાઓ પોતાની ભૂલ સમજી ગયા, અને થોડી અગવડ વેઠીને પણ તે ઘરડા માણસ માટે જગ્યા કરી આપવાની તેઓની ફરજ હતી એમ તેઓને લાગ્યું. તેઓએ પોતાના અવિવેક માટે શિક્ષકની માફી માગી અને કહ્યું, કે આવી ભૂલ અમે ફરીથી કોઈ દિવસ કરીશું નહિ.

છોકરાઓને આ રીતે પસ્તાવો કરતા જોઈ શિક્ષકે કહ્યું, 'ભાઈઓ, મોટી ઉમરને લીધે માન આપવા યોગ્ય આ ઘરડા ગૃહસ્થનો તમે ગુન્હો કર્યો છે, માટે તમારે તેની માફી માગવી જોઈએ. મારે તમને બધાને એટલું પણ કહેવું જોઈએ કે તમે પ્રસંગ આવે તમારા જ્ઞાનનો અનુભવમાં ઉપયોગ કરતા નથી. "વિવેકી થવા વિષે" તમને કાગળ કે નિબંધ લખવા આપ્યો હોય તો તમે કેવું ડાહ્યું ડાહ્યું ને સારૂં સારૂં લખી લાવો ! હું ધારૂં છું કે 'ઘરડાને, મોટેરાને, માબાપને, અને ગુરુને, માન આપવું;' 'જ્ઞાનમાં વધારે હોય તેને માન આપવું;' અને આવું ઘણું ઘણું લખ્યા વિના તમે રહોજ નહિ, પણ વિવેક શીખવાની આજે તમને બહુ સારી તક મળી છે, અને હું આશા રાખું છું કે હવે પછી તમે આજના જેવી ભૂલ કરશો નહિ.

૧૧. સુમતિ અને કુમતિ.

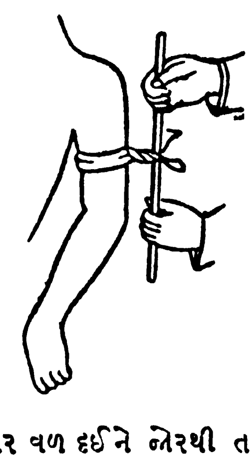
સુમતિ અને કુમતિ નામની બે છોકરીઓ હતી. તેમનાં ઘર એક નદીને કાંઠે હતાં, પણ તેઓ સામસામે કાંઠે રહેતાં હતાં. તે બંનેનાં ઘર જુદાં જુદાં હતાં, એટલુંજ નહિ પણ તેઓનો સ્વભાવ પણ એક બીજાથી તદ્દન જુદો હતો. બંનેને ઘણી બેનપણીઓ હતી. એક દિવસ સુમતિએ પોતાના જન્મ-દિવસની ખુશાલીમાં પોતાની બેનપણીઓને પોતાને ઘેર જમવા નોતરી. કુમતિ અદેખી હતી, તેથી તેણે પણ કંઈક બહાનું કાઢી તેજ દિવસે પોતાની બેનપણીઓને નોતરી. સુમતિએ પોતાનું ઘર ચૂનાથી સફેદ ધોળાવ્યું હતું, ત્યારે કુમતિએ પો-તાનું ઘર ધોળાવવા મેલો રંગ પસંદ કર્યો હતો. સુમતિએ પોતાના ઘરનાં બારીબારણાં ખુલ્લાં મૂક્યાં હતાં, પણ કુમતિએ તો પોતાના ઘરની બધી વાત ખાનગી રાખવા એક દરવાજા સિવાય બધાં બારીબારણાં બંધ કરાવ્યાં હતાં. વખત થયો, ત્યારે સુમતિને ત્યાં વિવેકી, ઠાવકી, સાદા અને સ્વચ્છ પોષાક પહેરેલી બેનપણીઓ આવવા લાગી. કુમતિની કેટલીક બેન-પણીઓ રસ્તા વચ્ચે બરાડા પાડતી, કેટલીક શરીર ઉપરથી ખસી ગએલાં કપડાં સરખાં કરવાની પરવા વિનાની, કેટલીક ખડખડ હસતી ને મશ્કરીઓ કરતી, અને વળી બીજી કેટ-લીક માગી લાવેલાં કપડાં દાગીના પહેરી લાવેલી, કે દેણું કરી ભપકાબંધ કપડાં પહેરી લાવેલી, ત્યાં આવવા લાગી. બંનેને ત્યાં એટલા બધા પરોણા આવ્યા હતા, કે તે બધાંનાં નામ

અહીં ગણાવીએ તો પાર પણ ન આવે. સુમતિને ત્યાં 'સાચીબાઈ, દયાબાઈ, ક્ષમાબાઈ, વિજયાબાઈ, વગેરે આવ્યાં હતાં, અને કુમતિને ત્યાં જુઠીબાઈ, ક્રૂરબાઈ, દગાબાઈ અને ઉદ્ધતાઈબાઈ વગેરે આવ્યાં હતાં.'

સુમતિને ત્યાં પરોણાઓ જમવા બેઠા, ત્યારે સાદી છતાં સ્વચ્છ ને સુંદર થાળીમાં જાત જાતનાં સરસ પકવાન સુંદર રીતે ગોઠવી મૂક્યાં હતાં. કુમતિને ત્યાં મેમાન આવી પહોંચ્યા હતા, છતાં કશી બાબતનું ઠેકાણુંજ નહતું ! સુમતિને ત્યાં મીજબાની પુરી થઈ, ત્યારે લગભગ રાત પડવા આવી હતી, એટલે બધા પરોણાઓ રાત પડયા પહેલાં પોતપોતાને ઘેર ગયા. જતી વેળા સુમતિએ તે બધાંને ઘણા હરખથી વિદાય આપી. કુમતિને ત્યાં આખી રાત તોફાન અને ધમાચકડી ચાલી. ખરાબ વસ્તુઓ ખવાઈ પીવાઈ; ગાળાગાળી ને ત્યારપછી મારામારી થઈ; એક બીજાનાં માથાં ફૂટયાં; આ બધું નીશામાં થયું હતું; પણ સવાર પડી એટલે પોલીસ તપાસ માટે ત્યાં આવી પહોંચી. કુમતિ અને તેની બેનપણીઓને કેદખાનામાં મોકલી, અને જ્યારે તેઓ કેદખાનામાંથી છૂટી, ત્યારે તે પોતાની સાથે એક વધારાની બેનપણીને લેતી આવી. આ બેનપણીનું નામ નવાઈ પમાડે તેવું છે; તે તમારે જાણવું છે ? જાણવું હોય તો જાણો, તે નવી બેનપણીનું નામ 'બેઆબરૂ' હતું !

૧૨. તોફાની વિષ્ણુ.

વિષ્ણુશંકર નામે એક ચાલાક પણ તોફાની છોકરો હતો. તેના બાપ બાપુભાઈ તેને ઘણી વેળા કહેતા, કે, ' વિષ્ણુ, તને ખુલ્લા ચપ્પુ સાથે રમવાની ટેવ પડી લાગે છે, પણ કોઈ દિવસ તે વાગી જશે, તો મોટી પીડા થશે. વિષ્ણુના મનમાં એમ હતું કે બાપાજી તો વહેમીલા છે; એમ મને ચપ્પુ કંઈ લાગવાનું નથી. એક દિવસ રમતાં રમતાં તેના કાંડા ઉપર ચપ્પુનો ઊંડો ઘા પડયો, ને લોહીની એક મોટી નસ કપાઈ. તરતજ તેમાંથી લાલ રંગના લોહીની ધાર વહેવા લાગી. લોહી આંચકા ખાતુ ખાતું નીકળતું હતું, તે તેના બાપ બાપુભાઈએ જોયું. બાપુભાઈ અકસ્માત વેળા શું કરવું તે થોડું ઘણું જાણતા હતા, તેથી તેણે તરતજ તે ઘા ઉપર જોરથી અંગુઠો દબાવી રાખવા વિષ્ણુને કહ્યું, અને પોતાના ફેંટામાંથી એક પાટો ફાડી ઘાથી થોડે દૂર ઉપરના ભાગમાં જોરથી બાંધી દીધો.

" બીજો પાટો ભુજા ઉપર વળ દઈને જોરથી તાણી બાંધ્યો."

ત્યારપછી તેણે ફરીથી એક બીજો પાટો ફાડી પહેલા પાટાથી થોડે દૂર ભુજા ઉપર વળ દઈને જોરથી તાણી બાંધ્યો. આમ કરવાથી લોહી નીકળતું એકદમ બંધ થઈ ગયું, ને વિષ્ણુની જિંદગી બચી. વિષ્ણુ તો ઘણો ઝંખવાણો પડી ગયો ને એટલો બધો શરમાઈ ગયો કે તેનાથી ઉચું માથું કરી શકાયું નહિ. બાપુભાઈએ તેની આવી દશા જોઈને તેને હિંમત આપી, અને કહ્યું, ' વિષ્ણુ, તારી ભૂલ માટે તને શિક્ષા થઈ છે. હવે પછી આવી નાદાની કરીશ નહિ.'

૧૩. લીલીની ઓઢણી.

શિઆળાની એક સવારે ગોદડા પર બેઠી બેઠી લીલી નામની છોકરી શગડી પાસે તાપતી હતી. તેવામાં તેની ઓઢણીનો એક છેડો ઝાળ લાગવાથી સળગી ઊઠયો. લીલી ગભરાઈ ઉભી થઈ એટલે તેનો છેડો વધારે સળગવા લાગ્યો, ને મોટો ભડકો થયો. એટલામાં તેની મોટી બેન સરોજ પાસેના ઓરડામાંથી ત્યાં આવી પહોંચી. તેણે લીલીને તરતજ નીચે બેસી જઈ આળોટવા કહ્યું; અને પાસે જે ગોદડું પડયું હતું તે ઉપાડી લીલીની આસપાસ એકદમ વીંટાળી દીધું. આમ કરવાથી લીલીની ઓઢણી એકદમ હોલવાઈ ગઈ અને તેનો જીવ બચ્યો. થોડી વારમાં આ વાતની આડોશીપાડોશીને ખબર પડી, એટલે લીલીની બેનપણી મણી તેને જોવા આવી. તેણે સરોજને કહ્યું, ' સરોજબેન, તમે આજે લીલીબેનને મોતમાંથી બચાવ્યાં !

સરોજ—બેન, પ્રભુએ બચાવ્યાં એમ કહો. જો લીલી ઉતાવળી અને અધીરી થઈ દોડી હોત તો બળતા છેડાને વધારે પવન લાગત અને તેથી તે વધારે સળગી ઉઠત; પણ મારા કહેવા પ્રમાણે તેણે એકદમ કર્યું એ ઠીકજ થયું!

મણી—દયાળુ પરમેશ્વરે આપણા બધા ઉપર મહેર કરી. એક દિવસ વસંત બેનની ઘાઘરી સળગી ઉઠી હતી, તે વેળા તેના ભાઈએ તરતજ સળગી ઉઠેલો ભાગ હાથથી તરતજ મસળી નાખી વસંત બેનને બચાવી લીધી હતી!

સરોજ—કંઈ પણ સળગી ઉઠે, ત્યારે ગભરાયા વિના કોઈ યુક્તિ તરતજ કામે લગાડી દેવાય તોજ લાભ છે. જુઓને, ગયે વરસે અમારી પાસેનું જ ઘર સળગી ઉઠયું હતું અને પાણી લાવતાં વાર થઈ, તે વેળાએ લોકોએ બળતા ઉપર ધૂળ નાખી આગને કેવી હોલવી નાખી હતી!

૧૪. બેભાન થઈ ગએલી વિજયા.

વર્ગમાં પાટલી ઉપર બેઠેલી વિજયા નામની છોકરી એકાએક બેભાન થઈ નીચે પડી ગઈ. આ જોઈ વર્ગની ઘણી છોકરીઓ ગભરાઈ ગઈ, અને સવિતા, કાન્તા, મંછા, વગેરે વિજયાને મદદ કરવાની ઇચ્છાથી તેની આસપાસ વીંટળાઈ વળ્યાં. આ વર્ગમાં દેવકુંવર નામની એક ડાહી અને હોશિઆર છોકરી હતી. વિજયાની આસપાસ વીંટળાઈ વળેલી છોકરીઓની ગંભીર ભૂલ તેણે તરતજ જોઈ, તેથી તે બોલીઃ—

'બેનો, વિજયા બેન તરતજ સારી થાય એવી તમારા બધાની ઇચ્છા છે કે નહિ?

બધાં—(ધીમેથી) બેન એમાં પૂછો છો શું! તેટલા માટે તો અમે અહીં તેની આસપાસ આવી ઉભાં છીએ.

દેવકુંવર—મારૂં કહેવું માની, મહેરબાની કરી તમે બધાં અહીંથી એકદમ બહાર ચાલ્યાં જાઓ. અહીં માત્ર જ્યોત્સ્ના અને કમળા રહે.

(બધી છોકરી એકદમ બહાર નીકળી જાય છે).

દેવકુંવર—(જ્યોત્સ્નાને) બેન, તમે સામેના નળમાંથી ઠંડુ પાણી ભરી લાવો, અને (કમળા તરફ જોઈને) બેન, તમે વિજયાના ગળા અને છાતી ઉપરનાં કપડાં ઢીલાં કરી નાખો. હું તેની આંખો દબાવી રાખું છું.

ઠંડું પાણી આવ્યું કે તરતજ દેવકુંવરે વિજયાના માથા ઉપર ખૂબ છાંટયું, અને જ્યોત્સ્નાએ તે વેળા પોતાના ઓઢણાના છેડાથી વિજયાને પવન નાખ્યો. વિજયાએ આંખ ઉઘાડી એટલે બધાંને હિંમત આવી, અને દેવકુંવરે કમળાને નીશાની કરી એટલે તે કંઈ કરવા ઉતાવળી બહાર ગઈ. થોડી વારમાં તો તે ગરમા ગરમ કૉફીનો (બુંદનો) એક પ્યાલો લઈ ત્યાં આવી અને વિજયાને તે પીવરાવી. આથી વિજયામાં વધારે હોશિઆરી આવી. જ્યારે વિજયાને વધારે સારૂં થયું, ત્યારે દેવકુંવર અને કમળા તેને ગાડીમાં બેસાડી તેની માને સોંપી આવ્યાં; અને જે છોકરીઓને બહાર જતા રહેવા કહ્યું હતું તેમને જ્યો-

રસ્નાએ સમજાવી કહ્યું કે જો ટોળું વળી આસપાસ વીંટળાઈ રહીએ તો ખુલ્લી હવા ન આવે અને મુઝાએલું વધારે મુંઝાય; માટે કોઈ બેભાન થઈ જાય ત્યારે તેને શાન્તિ અને પુષ્કળ ખુલ્લી હવા આપવાનું યાદ રાખવું.

---

૧૫. બે મિત્રો.

ગામડામાં રહેનારા ભગા પટેલને શહેર જોવાનું મન થયું, તેથી તે પોતાના શહેરમાં રહેનારા એક ઓળખીતાને ત્યાં ગયો. તે ત્યાં થોડા દિવસ રહ્યો અને શહેરી ઓળખીતાને પોતાને ગામ આવવાનું નોતરૂં આપી પોતાને ઘેર પાછો આવ્યો. તેને ગામમાં પાછો આવ્યો જાણી ગામડાંના બીજા પટેલો શહેરની વાતો પૂછવા તેની પાસે આવ્યા. એક પટેલે તેને પૂછયું, “ભાઈ, શહેરમાં રહેવાની કેવી મજા છે, ને ત્યાં કેવું કેવું જોવાનું હોય છે તે તો અમને કહો!” તેણે જવાબ આપ્યો, ‘ભાઈ, તમે પૂછો છો તો કહું છું; પણ મને તો શહેરની જિંદગીનો વિચાર આવે છે, કે કંપારી છૂટે છે! સાંભળો, શહેરમાં રહેવામાં કંઈ લાભ નથી! ત્યાં રહેવાની સંકડાશ; અને ઘરમાં જોઈએ તેટલું હવા કે અજવાળું તો મળેજ નહિ! અને ખરૂં કહેવરાવો તો ભાઈ સાહેબ, ત્યાંની ગટર અને ખાળકુંડીની માથું ફાડી નાખે એવી ખરાબ વાસ હજુ મારા નાકમાંથી નીકળી નથી! ભાઈ, આ વાત ખાનગી રાખજો, પણ શહેરમાં રહેનારાના જીવ પણ જરા કંજુસ તો ખરા! ઉપરનો ભપકો ખરો, પણ અંદર તો કંઈજ

મળે નહિ! અરે! ભાઈ શું કહું! બે ચાર વખત તો હું મોતમાંથી માંડ માંડ બચ્યો! રસ્તામાં જાત જાતની ગાડી નીચે આવી જવાનો ભય! વળી ગાડી હાંકનારા એટલી ઉતાવળે હાંકે કે આપણે ચગદાઈ મરી જઈએ તોએ તે તો સપાટા-બંધ ચલાવ્યાજ જવાના? ખાવાની બાબતમાં તો મને બોલાવશોજ નહિ! બધુંજ સેળભેળ કરેલું મળે! અનાજ હલકું, ઘી–દૂધમાં તો જોઈએ તેટલો દગો! એક તો ખાવાનું આવું ને વળી તે ઘણી જંજાળને લીધે ઝટઝટ ખાવું પડે એટલે તે પચે પણ શાથી? આ બધુંએ દુઃખ ખમાય, પણ ભાઈ, એક બાબતમાં મને બહુજ માઠું લાગ્યું છે! શહેરમાં આપણે બહાર નીકળીએ, એટલે લોકો જાણે કોઈ ભૂત આવ્યું હોય તેમ આપણા સામું જોયા કરે ને મનમાં મનમા હસે!

ગામડાના બીજા પટેલો—ભાઈ, જો એવું હોય, તો શહેરી થવું કંઈજ કામનું નહિ!

થોડા દિવસ પછી પેલો શહેરી તે ગામડીઆને ત્યાં મેમાન થયો. થોડા દિવસ ત્યાં રહ્યા પછી જ્યારે તે શહેરમાં પાછો આવ્યો ત્યારે તેના એક મિત્રે ગામડાનો અનુભવ જણાવવા આગ્રહ કર્યો એટલે તે બોલ્યો, 'ભાઈ, ગામડામાં હું ગયો કે તરતજ ત્યાંના બધા ભોળા અને ભલા ગામડીઆ મને મળવા આવ્યા ને મારી ખરા ભાવથી પરોણાચાકરી કરવા લાગ્યા. હું કોઈ મોટો રાજા હોઉં, તેમ મને તે માન આપવા લાગ્યા. વળી ત્યાંની ખુલ્લી ને ચોકખી હવાથી મારૂં શરીર પણ ઘણું સુધરી ગયું એ તો તમે નજરોનજર જુઓ છો! ત્યાં ખાવા-

પીવાનું બધુંએ ચોકખું ને પુષ્કળ હોય છે; અને ગામડામાં રહેનારા 'રોટલાના ચોર' હોતા નથી એ વાત હું છાતી ઠોકીને કહું છું. પણ આપણે શહેરમાં રહેલા એટલે કેટલીક અગવડ તો પડી! ત્યાં જાતજાતનાં અને દેશદેશનાં માણસ, ગાડી, કે વેપારની ધમાલ જેવું કશુંએ જોવામાં આવે નહિ! બહાર નીકળીએ તો જાણે ગામડું ખાવા ધાશે કે શું એમ જણાય! વળી વાંચવાની લાઇબ્રેરી (પુસ્તકશાળા) કે રમત-ગમત માટેની કલબ (મંડળીઓ) નું ત્યાં નામજ નહિ! આવી પરચુરણ પરચુરણ અગવડો કોરે મૂકીએ, તો મારે એટલું તો કહેવુંજ પડશે કે એકંદર ગામડાની જિંદગી સાદી, અને સુખી તો ખરી!

૧૬. જીવજન્તુની સભા.

ચાંચડ, મચ્છર અને માખી–(ચોતરફ ભીનાશ, અંધારૂં, અને ગંદકી જોઈને). હવે માણસોને હેરાન કરવાની આપણને ખૂબ મજા પડશે!

(માણસોને બેદરકારી માટે શી રીતે શિક્ષા કરવી તેનો વિચાર કરે છે).

ચાંચડ—અહા! અહા! મને ઠીક સુઝી આવ્યું! હું શું કરવા ધારૂં છું તે તમને કહું. પહેલાં તો હું પ્લેગ-વાળા ઉંદરને કરડીશ, ને તેના શરીરમાંથી લોહી ચૂસી લઈ, તેના ઝેરી જન્તુ મારા શરીરમાં દાખલ કરીશ.

ત્યારપછી સાજા માણુસને હું ચટકો ભરી તે ઝેરી જન્તુને તેના શરીરમાં દાખલ કરી દઈશ, એટલે તેને પ્લેગ લાગુ પડ્યા વિના રહેશે નહિ !

મચ્છર—(ચાંચડ અને માખીને) મેં પણ ચાંચડના જેવી એક યુક્તિ શોધી કાઢી છે ! હું શું કરવા ધારૂં છું તે સાંભળો. ભેજવાળી અંધારી જગ્યામાંથી હું છાનોમાનો બહાર નીકળીશ; ત્યારપછી 'મેલેરીઆ' નામનો જેને ઝેરી તાવ આવ્યો હશે, તેવા માણુસને કરડીશ. આથી મેલેરીઆ તાવનાં ઝેરી જન્તુ મારા શરીરમાં દાખલ થશે. આટલું થશે એટલે પછી હું મારી મરજી પડશે ત્યાં ભમીશ. પણ તડકો અને પવન મારા દુશ્મન છે, તેથી તેનાથી હું દૂર રહીશ. ભમતો ભમતો હું ઘણા સાજા માણુસને કરડીશ, અને મારા લોહીના ઝેરી જન્તુ તેઓના લોહીમાં દાખલ કરીશ, એટલે તેઓને પણ 'મેલેરીઆ' નો ઝેરી અને જીવલેણ તાવ લાગુ પડશે !

માખી—(ચાંચડ અને મચ્છરને) તમે ભલે ગમે તેવી હોશિઆરી વાપરો, પણ તમે લોકોને ઘણું નુકસાન કરો છો, એ વાત તેઓના જાણુવામાં આવી ગઈ છે, અને તેઓ તમારાથી ચેતતા રહેવા લાગ્યા છે; પણ હજુએ ઘણા લોકો મને ગરીબ માને છે, અને જાણે છે કે હું તો કંઈજ નુકસાન કરતી નથી ! પણ મારી ખાનગી વાત તેઓ ક્યાં સમજે છે ! સાંભળો મારી વાત; પણ તે ખાનગી રાખજો. મહેરબાની કરીને કોઈને કહેશો નહિ.

હું ઘણા રોગને ફેલાવનારી છું. એક માણસની આંખ દુઃખતી હોય, તો તેની આંખ ઉપર બેસી તેનો ચેપ બીજાની આંખ ઉપર મૂકી દઉં છું, એટલે તે બીજાની આંખ પણ દુઃખવા આવે છે ! ક્ષય, કોલેરા (કોગળીઉં), ટાયફૉઈડ નામનો ઝેરી તાવ, વગેરે ભયંકર અને નાશકારક રોગનો ફેલાવો કરનાર હું છું. ભાઈઓ, તમને ફરી વિનંતિ કરી કહું છુ કે મારી આ વાત ઘણીજ ખાનગી છે, તેથી તે તમારી પાસેથી કયાંઈ જાય નહિ તે બાબતની સંભાળ રાખશો ! જો તે લોકોના જાણવામાં આવશે, તો મને જ્યાં દેખશે ત્યાંથી તેઓ માર્યા વિના છોડશે નહિ ! (લોકોને હેરાન કરવા તથા રોગનો ફેલાવો કરવા ત્રણે ઉપડી જાય છે.) થોડી વાર પછી જુદી જુદી બાજુએથી મચ્છર, ચાંચડ અને માખી ગભરાતાં ગભરાતાં દાખલ થાય છે)

મચ્છર—કોઈ બચાવો ! બચાવો ! હવે મારૂં આવી બન્યું લાગે છે ! આવી બન્યું લાગે છે ! મારો સઘળો ભરમ **રૉસ** નામના એક ગોરા સાહેબે ફોડી નાખ્યો છે ! તેણે ગામોગામ અને શેરીએ શેરીએ દાંડી પીટાવી જાહેર કરી દીધું છે, કે “ મચ્છર કરડવાથી મેલેરીઆ નામનો ઝેરી તાવ આવે છે, ને ફેલાય છે, માટે મચ્છર ન થાય તેટલા સારૂ ખાડા ખાબોચીઆં પુરાવી નાખજો, અને ભેજ થવા દેશો નહિ. વળી મચ્છર ખાસ કરીને રાતે કરડી જાય છે, માટે રાતે મચ્છરદાનીની અંદર

સુજો, તે છતાં તમને તે કરડી જાય તો ક્વિનીન ખાજો, એટલે તેનું જરાએ ફાવશે નહિ. ”

ચાંચડ—ભાઈ, તમે તમારૂં દુઃખ રડો છો, પણ મારૂં દુઃખ તો સાંભળો ! **હાફ્કીન** નામના એક બીજા ગોરાએ મારૂં પોગળ ખુલ્લું કરી દીધું છે. પ્લેગથી બચવા માટે તેણે એક જાતની રસી બનાવી છે. અરે ! એટલેથી તેને સંતોષ મળ્યો નહિ, તેથી તેણે જાતે ચોતરફ ભાષણો આપીને તેમજ બીજા પાસે અપાવરાવી લોકોને જણાવ્યું છે, કે ઉંદરને પ્લેગ થાય છે; પછી તેવા ઉંદરને ચાંચડ કરડે છે, એટલે તે ચાંચડ માણસને કરડી પ્લેગ ફેલાવે છે, માટે બધાએ ઉંદરનો અને ચાંચડનો નાશ કરવો. હાય ! હાયરે ! મને અને મારા દોસ્તને ઘાસતેલ રેડી લોકો બાળી મૂકવા લાગ્યા છે !

માખી—(ઘણીજ ગભરાઈ જઈને) ભાઈઓ, મારા દુઃખ આગળ તમારા દુઃખનો તો શો હિસાબ ! મારી પાછળ તો જેટલા ગોરા સાહેબો છે, તે બધાજ લાગ્યા છે ! તેઓએ બધા ભણેલા તેમજ અભણ લોકોને ચેતવણી આપી દીધી છે કે “ ભાઈઓ, તમારે જીવવું હોય તો માખી થવા દેશો નહિ. માખી ઘણીજ નુકસાનકારક છે માત્ર એટલોજ વિચાર કરી જુઓને કે તે ઘડીમાં સડેલા ખોરાક, મળમૂત્ર, વગેરે ઉપર બેસે છે, ને ત્યાંથી તરતજ ઉડી આપણા સ્વચ્છ ખોરાક, શરીર, વગેરે ઉપર બેસે છે. તે કેટલી બધી નકામી અને ના-

લાયક છે એ વાત તમને માત્ર આ એકજ દાખલા પરથી સમજાશે. જો માખીને મારી નાખવાથી તમારૂં મન દુઃખાતું હોય તો ઘણી સ્વચ્છતા રાખજો ને તેને થવાજ દેશો નહિ. પણ એટલું નક્કી ધ્યાનમાં રાખશો, કે તમે ખોટી દયા ખાશો તો તે તમારા ખોરાક, પાણી, વગેરેમાં ઝેરી જન્તુ દાખલ કરી તમારો જીવ લીધા વિના રહેશે નહિ!"

મચ્છર—આ બધી મુશ્કેલી તો ખરી પણ હિન્દુભાઈઓ ક્યાં એ બધી વાત સાંભળવાના છે? એ તો પાંચમની છઠ્ઠ થવાની નથી એમ માની બેઠા છે એટલે તે ગોરા સાહેબો ભલેને દાંડી પીટાવ્યા કરે!

ચાંચડ—તે તો ખરૂં પણ તોય હવે હિન્દુભાઈઓ અને મુસલાનભાઈઓ પણ સમજવા લાગ્યા છેજ તો–નહિતર હિન્દુઓ ઉંદરો મારવા દે? અને મુસલમાનભાઈઓ પોતાનો લત્તો છોડી બહાર નીકળે ખરા?

માખી—હા, હા, હવે આપણું ચાલવાનું નથી, માટે ચાલો આપણે સમજી જઈનેજ કોઈ નિર્જન જંગલમાંજ નાશી જઈએ.

બધા—હા, ભાઈ, હવે તેવોજ વિચાર કરવો પડશે. યુરોપના દેશોમાંથી અને અમેરિકામાંથી તો આપણે દેશનિકાલ જેવાંજ થયાં છીએ! હવે તો હિન્દ પણ છોડવુંજ, બીજો શો ઉપાય? (સઘળાં વીલે મોઢે જતાં રહે છે.)

૧૭. મેળાનો ફુક્કો.

કીકી બેન એક દિવસ મેળામાંથી રબ્બરનો એક ફુક્કો

“છાતીના હાડકા કે પાસળી નીચે ફુક્કાને મળતી જે કોથળીઓ છે તેને ફેફસાં કહે છે.”

લાવી. મોંમાંથી તેમાં વાયુ દાખલ કરે ને તેને ફુલાવે; ફુક્કો તો ખાસો ફૂલીને લંબગોળ બને. તેમાં દાખલ થએલો વાયુ નીકળી જાય નહિ, માટે કીકીએ તે ફુક્કાની નળીનું મોં અંગુઠા વડે દબાવી રાખ્યું. થોડીવાર અંગુઠો ખસેડી લે એટલે ફુક્કામાં પુરાએલો વાયુ જોર કરી બહાર નીકળે, અને બહાર નીકળતાં નીકળતાં નળી સાથે અથડાય ને અવાજ નીકળે. આમ રમતાં રમતાં કીકીએ બધો વાયુ કાઢી નાખ્યો, એટલે ફુક્કો તો પહેલાં હતો તેવો કરચલીવાળો અને બેસી ગએલો થઈ ગયો. આ બધું તેનો ભાઈ ચીનુ જોયાં કરતો હતો. તે બોલ્યો "કીકી બેન, ફુલેલા ફુક્કાના આકારને મળતી, પણ ફુક્કા કરતાં મોટી એવી બે કોથળી આપણી છાતીના હાડકાં નીચે પણ છે. એક જમણે પડખે ને બીજી ડાબે પડખે!

કીકી—હે! હં! ભાઈ આપણી છાતીના હાડકાં નીચે એવી મોટી કોથળીઓ શા માટે હશે?

ચીનુ—આપણે મોં અને નાક વડે જે હવાનો શ્વાસ લઈએ છીએ તે હવા એ બે મોટી કોથળીમાં જાય છે.

કીકી—ત્યારે તો એ કોથળી પણ હવાથી ફુક્કાની પેઠે ફૂલતીજ હશે તો?

ચીનુ—હા, તેમજ થાય છે; પણ કીકીબેન, તું તારૂં મોં બંધ કરી તારો હાથ તારા નાક આગળ ધર જોઈએ! તારા હાથને કંઈ લાગે છે?

કીકી—ઓહો, ચીનુભાઈ, નાકમાંથી વાયુ નીકળે છે ને તે હાથને લાગે છે! આ વાયુ ક્યાંથી આવતો હશે?

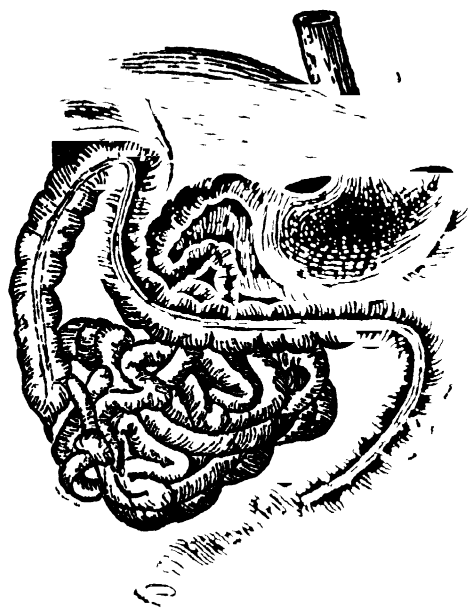
ચીનુ—કુક્કા આગળથી હાથ લઈ લીધો, ત્યારે વાયુ ક્યાંથી આવતો હતો ?

કીકી—તે તો કુક્કામાંથી આવતો હતો. શું, ત્યારે તેની માફક આ વાયુ પણ છાતી નીચેની કોથળીમાંથી બહાર નીકળે છે ?

ચીનુ—હા, બેન, તેમજ છે; પણ આ બંને કોથળીઓનું એક ખાસ નામ છે તે તું યાદ રાખજે. તેને "ફેફસાં" કહે છે.

૧૮. મારૂં પેટ.

હું નાનો હતો, ત્યારે એમ ધારતો હતો કે મોંમાંથી કોળીઆ પેટના એક મોટા ખાડામાં પડતા હશે ! હું મોટો

"માજીએ મને એક ચિત્ર બતાવ્યુ તે જોઈને મે માજીને ઘણા સવાલ પૂછ્યા."

થયો, ત્યારે માજીએ મને એક ચિત્ર બતાવ્યું, તે ચિત્ર જોઈને મેં માજીને ઘણા સવાલ પૂછ્યા. તે ઉપરથી માજીએ મને નીચે મુજબ સમજણ પાડી:—

અનાજના કોળીઆ મોંમાંથી એક નળીમાં જાય છે; તે નળીને ‘અન્નનળી’ કહે છે, અને ત્યાંથી પછી તે એક મજબુત કોથળીમાં પડે છે. આ કોથળીને ‘હોજરી’ કહે છે. હોજરીની કોથળી સાથે એક લાંબી નળી જોડાએલી છે. આ લાંબી નળીને ‘નાનું આંતરડું’ કહે છે. આ નાનું આંતરડું બહુ લાંબું છે, ને પેટના ખાડાની જગ્યા થોડી છે, માટે તેને તેટલી જગ્યામાં બરાબર ગોઠવીને મૂકેલું છે. માજીએ કહ્યું, કે ‘ હોજરી અને નાના આંતરડામાં ખોરાક પચે છે;’ પણ મેં કહ્યું, ‘ માજી, ખોરાક પચે છે એટલે શું તેજ હું સમજતો નથી. ખોરાકનું તેની અંદર શું થતું હશે ? ’ મારાં માજીએ જવાબ વાળ્યો, ‘ ભાઈ, પહેલાં તો ખોરાકનો પાતળો રસ બને છે. આ રસ લોહીની ઝીણી નળીમાં ભળવા લાયક બને છે, ત્યારે તે પચી ગયો કહેવાય.’ પછી મેં પૂછ્યું, ‘ પણ, માજી, આપણે જે ખાઈએ છીએ તે બધાનોજ આવો પાતળો રસ થઈ જતો હશે ? ’ માજીએ કહ્યું, ‘ ભાઈ, ઠીક પૂછ્યું; જરા ધીરો થા. હોજરીની કોથળી સાથે એક લાંબી નળી જોડાએલી છે, એટલું તો તું જાણે છે. આ લાંબી નળીની સાથેજ એક ટુંકી પણ પહોળી નળી જોડાએલી હોય છે. આ પહોળી નળીને ‘ મોટું આંતરડું ’ કહે છે. નકામો ખોરાક આ મોટા આંતરડામાં થઈને મળરૂપે બહાર નીકળી જાય છે.’ મેં કહ્યું, ‘માજી, હું હવે સમજયો. પેટ વિષે નાન-

પણુમાં હું શું ધારતો હતો ને તેમાંથી નીકળ્યું શું એનો મને વિચાર આવે છે, ત્યારે મને હસવું આવે છે !'

૧૯. છોકરો ને છોડ.

છોકરો (મનમાં) આ બિચારા છોડને તાપ અને પવન લાગતો હશે, માટે ચાલ તેને ઘરમાં લઈ જાઉં.

(આટલું બોલી કુંડાને ઉપાડી ઘરના એક અંધારા ભાગમાં મૂકે છે; કેટલાક દિવસ સુધી પાણી પાઈ તેને ત્યાં રાખે છે.)

છોકરો—(થોડા દિવસ પછી છોડને પીળો જોઈને) તને શું થયું ? તું કેમ પીળો દેખાય છે ? તારૂં હસવું કેમ બંધ થયું છે ? આટલો ઉદાસ જણાય છે તેનું કંઈ કારણ છે ખરૂં ?

છોડ—ભાઈ, તમારી અંધારી કોટડીમાં રહેવાથી મારી આ દશા થઈ છે ! સારૂં થયું જે તમે આજે મને બહાર અજવાળામાં કાઢયો. તમને કોઈ અંધારામાં પૂરી રાખે તો તમને ગમે ખરૂં ? ત્યાં તમે આનંદી દેખાઓ કે ઉદાસ ? હું લીલો ને તાજો દેખાઉં છું તે અજવાળાને લીધેજ. ભાઈ, તમને અંધારામાં પૂરી રાખ્યા હોય, તો તમેએ થોડા દિવસમાં પીળા ને બળ વિનાના બની જાઓ!

છોકરો—અમને માણસને તો અંધારામાં રહેવું ગમે નહિ; અને અમે અંધારામાં રહીએ તો માંદાજ પડીએ ! તારા જેવા છોડને અજવાળા વિના ફાવતું નહિ હોય ને

નુકસાન થતું હશે તે મેં આજેજ જાણ્યું. વળી એ હિસાબે તો પ્રાણીને અને વનસ્પતિને તંદુરસ્ત રહેવા માટે અજવાળાની સરખીજ જરૂર જણાય છે. ભાઈ, મેં તને દુઃખ દીધું એ બહુ ખોટું થયું, પણ તારા તરફથી મને નવું નવું જાણવાનું મળ્યું, એટલો તારો મારા ઉપર ઉપકાર થયો !

૨૦. મધમાખી, કીડી અને કરોળીઓ.

મધમાખી અને કીડી—(કરોળીઆને જોઈને), કરોળીઆ-ભાઈ, જરા દૂર રહેજો; કેમકે અમે સાંભળ્યુ છે કે તમે નાનાં નાનાં જીવડાને લલચાવી, તમારા ઘરમાં પૂરી મારી નાખો છો !

કરોળીઓ—એનો, લોકો તો મરજીમાં આવે તેમ બોલે ! હું તો તેઓને બહુ કામનો છું; પણ એ વાત તેઓ સમજતા લાગતા નથી. જુઓને, માખી અને મચ્છર જેવાં નુકસાન કરનારાં જીવડાંને હું મારી નાખું છું. તમેજ કહો કે તેમાં હું લોકોને લાભ કરૂં છું કે નુકસાન?

કીડી—(મધમાખીને) કરોળીઆભાઈનું કહેવું ખરૂં છે. લોકો તેનાથી નકામા બીએ છે. કહોને, લોકો તો તમનેએ જોઈને કયાં દૂર ખસી જતા નથી ?

આ સાંભળી કરોળીઓ કીડીનો ઉપકાર માની પોતાના ઘરમાં ચાલ્યો જાય છે.

મધમાખી—(કીડીને) બેન, તમારૂં કહેવું બરાબર છે. મને કોઈ પજવે નહિ, તો હું કોઈને પજવતી નથી; છતાં લોકો મને દેખીનેજ નાસતાભાગતા ફરે છે! હું તો મધ અને મીણ જેવી ચીજો બનાવું છું. આ ચીજો લોકોને કેટલી બધી ઉપયોગી છે! બેન, આજે મળ્યાં છો એટલે કહું છું કે મેં તમારાં બહુ વખાણ સાંભળ્યાં છે. લોકો કહે છે કે કીડી ઉદ્યોગી, બુદ્ધિશાળી અને સંપીલી જાત છે; અને તેનો સ્વભાવ પણ બહુ ગરીબ હોય છે. વળી એવું પણ સાંભળ્યું છે કે તમને ગળપણ બહુ ભાવે છે. બેન, જો એમજ હોય, તો લો આ થોડું મધ ખાતાં જાઓ.

કીડી મધ ખાઈ મધમાખીનો ઉપકાર માની ચાલી જાય છે.

૨૧. કોડીઉં અને ફાનસ.

ફાનસ—(કોડીઆને) ભાઈ, આજે તમારૂં મોં કેમ ઉતરી ગએલું લાગે છે?

કોડીઉ—ઉતરીજ જાય તો! લોકો ધીમે ધીમે મને હાંકી કાઢવા લાગ્યા છે, અને તને વાપરવા લાગ્યા છે. તારૂં માન વધતું જાય છે, એટલે તું આમ ફૂલાઈને ફરેજ તો!

ફાનસ—લોકોને તો જે સારૂં લાગે તે લે. તેમાં તમારે દિલગીર શા માટે થવું જોઈએ? વળી જુઓને મારો

ખાર કરવાથી તમને કંઈ ફાયદો થવાનો છે? ખાર કરવાથી તો ઉલટા તમે નબળા અને ચીડીઆ બની જશો! વળી તમારામાંથી તેલ ઢળી જ્યાં ત્યાં ડાઘા પડી રહે છે, તેથી લોકોને તમારો ઝાઝો ખપ નહિ હોય!

કોડીઉ—(ગુસ્સે થઈને) પારકાની ખોડ કાઢતાં આવડે છે, તે જાણ્યું! આપ જ્યારથી લોકોના ઘરમાં દાખલ થયા છો, ત્યારથી આગનું જોર વધી પડ્યું છે એ ભૂલી જાઓ છો કે? વળી કાચનો ઝીણામાં ઝીણો કકડો પગમાં પેસી જાય તો શી વલે થાય? અમે તમારી પેઠે મરતાં મરતાં પણ બીજાને મારતા નથી! ગામડાના લોકો મારા ગુણ જાણે છે, અને તેઓ તો હજુએ મારો ઉપયોગ કરે છે, સમજ્યા!

ફાનસ—હા, હા, પણ શહેરના લોકો મારો ઉપયોગ કરે છે, કારણ કે મારૂં તેજ તમારા કરતાં વધારે પડે છે; વળી પવન કે વરસાદમાં અને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ લઈ જવામાં હું લોકોને વધારે ઉપયોગી અને સગવડવાળો જણાઉં છું, માટે તેઓ રાજી ખુશીથી મને વાપરે છે, ને હજુએ વધારે વાપરશે! તમે નકામા ગુસ્સે થાઓ છો; પણ આપણે શા માટે લડી મરવું જોઈએ? જાઓ, હું શહેરમાં રાજ્ય ભોગવીશ, અને તમે ગામડામાં ભોગવજો.

૨૨. છોકરી અને ગુલાબનું ફૂલ.

હું ઉંઘતી હતી, ત્યારે મારી પાસે એક ગુલાબનું ફૂલ

‘ તેણે એક સરસ ગુલાબનુ ફૂલ તોડી પોતાની માને આપ્યુ ’

આવી મારા કાનમાં કહેવા લાગ્યું, 'બેન, જુઓ, મારો રંગ કેવો સરસ છે! તમારી બંગડીનો રંગ પણ મારા જેવો છે. હું તો તમારી બંગડી કરતાં સરસ છું. તમારી બંગડીમાં કંઈ મારા જેવી મીઠી વાસ આવતી નથી, અને મારી તો કેવી સારી વાસ આવે છે! વળી હું ગોળ છું, ને તમારી બંગડી પણ ગોળ છે; પણ બેન, તમારી બંગડી ફૂટી જાય ને વાગે તો લોહી નીકળ્યા વિના રહે? અને હું કઈ નુકસાન કરૂં છું? તમે કહેશો કે બંગડી તો પહેરવાના કામમાં આવે છે, પણ હું શું કામમાં આવું છું? તમે સવારે ઉઠી એક ફૂલ તમારી માને આપશો એટલે હું શું કામમાં આવું છું એ તમને બતાવશે આટલી વાત પૂરી થઈ એટલામાં તે છોકરીની આંખ ઉઘડી ગઈ, અને ઓરડામા અજવાળું દેખાયું.

તે છોકરી ઝટ પથારીમાંથી ઉઠી અને દાતણ પાણી કરી બાગમાં દોડી ગઈ. રાતની વાત તેને યાદ હતી, એટલે તેણે એક સરસ ગુલાબનુ ફૂલ તોડી પોતાની માને આપ્યું. તેની માએ તે ગુલાબના ફૂલનું શું કર્યું તેની તમને ખબર છે? તેણે તે છોકરીનું માથું ઓળીને તેના ચોટલામાં તે ફૂલ ગુંથી આપ્યું! આથી ગુલાબે રાતે કહેલી વાત તે છોકરી બરાબર સમજી ગઈ અને બહુજ રાજી થઈ!

૨૩. વાહ! તું મને બહુ વહાલો લાગે છે!

બાળક—(રૂપીઓ હાથમાં લઈને) ભાઈ, તું મને બહુ વહાલો લાગે છે! કેમ ન લાગે? તું ચાંદા જેવો ચળકે છે,

ને ગોળ પણ ચાંદા જેવોજ છે! ભાઈ, ચાંદા ઉપર કંઈક લખ્યું જણાય છે, ને તારા ઉપર પણ કંઈક લખ્યું છે! ચાંદા ઉપર શું છે તેની મને ખબર નથી, અને તારા ઉપર એક બાજુએ આ ચિત્ર શાનું છે, અને બીજી બાજુ ઉપર કંઈક લખ્યું છે તે શું એ પણ કંઈ મને સમજાતું નથી!

રૂપીઓ—ભલા બાળક, એ બધું જાણવાનું તારૂં મન છે, તો સાંભળ. હું ચળકું છું, કારણ કે રૂપાની ચળકતી ધાતુમાંથી મને બનાવ્યો છે. પહેલાં તો રૂપાને ખૂબ ટીપી તેના જાડાં લાંબાં પતરાં બનાવ્યાં, અને પછી તેમાંથી મારા જેવો ગોળ આકાર કાપી કાઢયો. આવું ગોળ રૂપાનું ચકરડુ બનાવી બજારમાં જાઓ, તો તેને કોઈ રૂપીઓ કહે નહિ હો! મારી કોર ઉપર કાંગરી પાડવામાં આવે છે, પછી મારી એક બાજુ ઉપર આપણા ઉપર રાજ્ય કરનાર નામદાર શહેનશાહનું ચિત્ર છાપે છે, ને બીજી બાજુ પર અગ્રેજીમાં એક રૂપીઓ એવું છાપે છે. આપણા ઉપર રાજ્ય કરનાર નામદાર મહારાજા અગ્રેજ છે, તેથી મારા ઉપર અંગ્રેજી અક્ષર લખેલા છે. આટલું કર્યા પછી મારૂં વજન કરી જુએ છે, અને ત્યારપછી મને બહાર મોકલી આપે છે. તમે હવે મને બજારમાં લઈને જાઓ, અને મારે બદલે કંઈ ચીજ માગો, તો તમને મળે. પણ ભાઈ, એક વખત હું બહાર આવ્યો કે લોકો મને એક ઠેકાણેથી બીજે ને બીજેથી ત્રીજે

એમ ઠામ ઠામ ધક્કેલે છે, અને તેથી હું ઘસાઈને પાતળો અને લીસો બની જાઉં છું. મારી પણ આ કેવી દશા! લોકોને હું કામનો છું, તેઓને હું માલ લેવાદેવાની સગવડ કરી આપું છું, તોએ તેઓ મારા પર જરાએ દયા રાખતા નથી!

બાળક—(દયા આવવાથી) ભાઈ, તું ડરજે માં, હું તને એકલાને તો મારી પેટીમાં સાચવી રાખીશ. વાહ! તું મને બહુ વહાલો લાગે છે!

૨૪. તાનસેન ગવૈઓ.

અકબર બાદશાહના દરબારમાં તાનસેન નામનો એક ઘણો હોશિઆર ગવૈઓ હતો. એવું કહેવાય છે કે તેના જેવો ગવૈઓ થયો નથી ને થશે પણ નહિ. તાનસેન હંમેશાં અકબર બાદશાહને ખુશ કરવા કેટલાંક પદો ગાતો ઘણાંખરાં પદો તો પ્રભુની મોટાઈના વખાણનાં હતાં, અને કોઈ કોઈ વેળા અકબર જેવા મોટા અને ન્યાયી બાદશાહના વખાણનાં હતાં. અકબર બાદશાહે એક દિવસ તાનસેનને કહ્યું કે 'તાનસેનજી, આજે તો કંઈ બીજું ગાયન થવા દો.' આ સાંભળી તાનસેન તો પોકેપોક મૂકી રડવા લાગ્યો. આ જોઈ બાદશાહને તો ઘણી નવાઈ લાગી તેથી તેણે કહ્યું, 'તાનસેનજી, આ શું! આ શું! આમ કરવાનું શું કારણ?' તાનસેને જવાબ આપ્યો, નામદાર આપ લાખો માણસના પાળનારા અને પ્રજાના ન્યાયી પિતા

છો, અને પરમેશ્વર આપના અને આખી દુનીઆના પાળનારા દયાળુ અને ન્યાયી પિતા છે; માટે એ બે સિવાય બીજા કશાના ગુણ ગાવા તે રોવાની બરાબર છે. મારો કંઈ અવિવેક થયો હોય, તો આપ નામદાર મને માફી આપશો.' બાદશાહ આ જવાબથી ઘણો ખુશ થયો અને તાનસેનની સમજણ અને ભક્તિનાં વખાણ કરી તેણે તેને મોટું ઇનામ આપ્યું

૨૫. બ્રિટિશ વાવટો.

મોહનલાલ માસ્તરે એક દિવસ પોતાના વર્ગના નવા નિશાળીઆઓને 'બ્રિટિશ વાવટો' દેખાડી કહ્યું, છોકરાઓ, તમે બધા આ વાવટા તરફ નજર કરો. આપણે તેને માન આપવુ જોઈએ. હિમ્મતલાલ નામનો છોકરો–સાહેબ, આ વાવટાને આપણે શા માટે માન આપવું જોઈએ?

મોહનલાલ માસ્તર—આપણા ઉપર રાજ્ય કરનાર નામદાર બ્રિટિશ સરકારનો એ વાવટો છે માટે એ વાવટો જ્યાં ઉડે છે, ત્યાં આપણા નામદાર શહેનશાહ પાંચમા જ્યૉર્જની સત્તા છે, એમ આપણને ભાન થાય છે એ વાવટાને માન આપીએ, એટલે બ્રિટિશ અમલને અને આપણા નામદાર મહારાજાને માન આપ્યું સમજાય જ્યાં જ્યાં એ વાવટો ઉડે છે ત્યાં ત્યાં ચોકખો ન્યાય મળે છે એવી ખાતરી થાય છે. વળી લોકો પોતાને ફાવે તે ધર્મ પાળી શકે છે, અને સબળા નબળાને પજવી

શકતા નથી. સિંહ અને બકરી એક આરે પાણી પીએ છે, અને લોકો સુખશાન્તિમાં રહે છે એની પણ

'તમે બધા આ બ્રિટિશ વાવટાને સલામ કરી માન આપો.'

પૂરેપૂરી ખાતરી મળે છે.

હિમ્મતલાલ—સાહેબ, માફ કરશો; હું આ બધી વાત જાણતો નહતો, નહિ તો મે આપને આવો પ્રશ્ન ન પૂછયો હોત. સાહેબ, આમ છે તો આપણે બધાએ આ વાવટાને માન આપવું એ આપણી એક ફરજ છે.

મોહનલાલ માસ્તર—ચાલો છોકરાઓ, તમે ત્યારે બધા એક હારમાં ઉભા રહો, અને જ્યારે હું "સલામ" એમ કહું, ત્યારે તમારે બધાએ એક સાથે આ "બ્રિટિશ વાવટા" ને સલામ કરી માન આપવું.

૨૬. બિલાડીનો નાચ.

એક બિલાડી એક વેળા બાગમાં બેઠી બેઠી નીરાંતે રોટલો ખાતી હતી તેનુ પેટ ભરાયું, એટલે તે બોલી, 'વાહ ! આ જગ્યા કેવી સુદર છે ! અહીં નાચવાની બહુ મજા પડે તેવું છે ! પણ અહીં કોઈ વાજું વગાડનાર હોય તો મને નાચવાની મજા પડે !' આ શબ્દો પડખેના દરમાં રહેનારા એક ઉદરે સાંભળ્યા ! તે બહાર ડોકું કાઢી કહેવા લાગ્યો, 'બિલાડીબાઈ, જો આપને નાચવું હોય તો મારી પાસે એવા સરસ બૂટ છે કે તે પહેરવાથી સુંદર નાચ થઈ શકે છે. તે બૂટ મને એક પરીએ આપ્યા છે ! આપને તે જોઈતા હોય તો હું તે આપને આપું ! આપ નાચશો, તો હું વાજું વગાડીશ.' બિલાડીએ તે બૂટ ખુશીથી પહેર્યા; પણ તેમાં એવો ગુણ હતો કે જ્યાંસુધી તે પહેરેલા હોય, ત્યાંસુધી પહેરનારને નાચ્યાજ કરવું પડેઃ પછી

પહેરનારની નાચવાની મરજી હોય કે ન હોય ! હવે બિલાડીબાઈ તો તે બૂટને લીધે નાચી નાચીને થાકયાં, એટલે તેણે તે ઉંદરને કહ્યું, 'ઉંદરભાઈ, ઉદરભાઈ, આ બૂટ મહેરબાની કરી કાઢી લો, કારણ હવે મારે નાચવું નથી, અને આ બૂટ મારાથી પાછા નીકળી શકતા નથી. ઉદરે કહ્યું, 'બિલાડીબાઈ, મને પણ તે બૂટ કાઢતાં આવડતા નથી ! આપ આખી રાત નાચશો, એટલે એ બૂટ એની મેળે ફાટીને નીકળી જશે, એટલે તમે છૂટાં થશો ! માફ કરજો, હવે હું જાઉં છું ! સવાર પડી એટલે બૂટ એની મેળે ઘસાઈને નીકળી ગયા અને બિલાડીબાઇ થાકીને લોથ થઈ ગયાં, પણ તે દિવસથી બિલાડીએ ઠરાવ કર્યો કે જ્યાં જ્યાં મળે ત્યાં ત્યાં મારે ઉંદરને માર્યા વિના રહેવું નહિ !

૨૭. "પણ તમારૂં નામ શું ?"

એક રાતે કંઈ વિચાર કરતો કરતો હું પથારીમાં પડયો હતો. થોડી વારમાં દૂધ જેવો સફેદ ઝભો પહેરેલા, હસતા મોંવાળી અને જોતાંજ શાંતિ વળે એવી એક મૂર્તિ મારા મોં આગળ આવી ઉભી. મેં તેને પૂછયું, 'તમે અહીં શા માટે આવ્યાં છો ?' તેણે જવાબ આપ્યો, 'મારા કુટુંબની હકીકત મારે ઘેર ઘેર ફરી કહી સંભળાવવી એવો મેં નિયમ લીધો છે, માટે મારે અહીં આવવું પડયું છે !' મેં કહ્યું, 'તમારે એવો નિયમ શા માટે રાખવો પડયો ?' તે મૂર્તિએ જવાબ વાળ્યો. 'મારી હકીકત સંભળાવીને મારે દરેક કુટુંબની સાથે સ્નેહ બાંધવો છે, માટે મેં તેવો નિયમ લીધો છે.' મેં કહ્યું, 'જો

તેમજ હોય તો બહુ સારૂં, તમે સુખેથી તમારી હકીકત કહી સંભળાવો.'

મૂર્તિ—મારા પિતાનું નામ 'સંતોષ' છે, અને મારી માનું નામ 'સાદાઈ' છે. મારી બેનનું નામ 'શાંતિ' અને મારા ભાઈનુ નામ 'આનંદ' છે.

તેનાં સગાંનાં આવાં નવાઈ પમાડે તેવાં નામ સાંભળી મને જરા હસવું આવ્યું, અને તેની સાથે વધારે વખત વાત-ચીત કરૂં તો ઠીક એમ મને લાગ્યું, તેથી મેં પૂછ્યું કે તમે ક્યાં રહો છો ?

મૂર્તિ—અમારે રહેવાને માટે મોટાં મકાન કે મહેલ નથી. અમે બધાં સાદાં ઝુંપડામા રહીએ છીએ; અને જેવું અમારૂં ઘર સાદું છે, તેવું અમારૂં ખાવાપીવાનુ અને પહેરવા ઓઢવાનું પણ છે મેં કહ્યું, 'વાહ! જો એમ છે તો તમારી સાથે સ્નેહ બાંધવાની કોણ ઇચ્છા ન રાખે ? તમે તમારા કુટુંબની હકીકત ઘેર ઘેર ફરીને કહેશો, તો બધે લીલાલહેર થઈ રહેશે.'

મૂર્તિ—હવે મારે બીજે ઘેર જવાનો વખત થયો છે, માટે રજા માગું છુ.

મેં જવાબ વાળ્યો, કે તમારી આ હકીકત માટે હું તમારો ઘણોજ ઉપકાર માનું છું; **પણ તમારૂં નામ શું** એ જરા મહેરબાની કરી કહેતાં જશો ?

મૂર્તિ—મારી અને મારા કુટુંબની કથા તમે ધ્યાન આપી સાંભળી માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું. મારૂં નામ જાણવાની તમારી ઇચ્છા છે તો કહું છું કે, મારૂં નામ "**સુખ**" છે.

૨૮. ભૂલ, બંનેની ભૂલ.

મુંબઈના એક પૈસાદાર પારસી વેપારીએ પોતાના એક અંગ્રેજ મિત્રને એક દિવસ જમવા નોતર્યો. જ્યારે તે અંગ્રેજ ગૃહસ્થ તે પારસી વેપારીના મકાનમાં દાખલ થયો, ત્યારે તેની સાથે સાથે, બહાર રખડતો કોઈ એક કુતરો પણ તે મકાનમાં પેસી ગયો. એ કુતરો પોતાના અંગ્રેજ મિત્રનો હશે એમ તે પારસી વેપારી સમજ્યો, અને તે અંગ્રેજ ગૃહસ્થે એમ જાણ્યું કે તે કુતરો તે પારસી શેઠનો હશે. જ્યારે બંને મિત્ર મેજ ઉપર જમવા બેઠા, ત્યારે તે કુતરો ગેલ કરતો કરતો મેજ આગળ આવ્યો, એટલે તે પારસી શેઠે પોતાના મિત્રને પૂછયું, 'આપને કુતરા પાળવાનો ઘણો શોખ જણાય છે.' તે અગ્રેજ મિત્રે જવાબ વાળ્યો, 'ના, ના, કુતરા રાખવાનું હું પસંદ કરતો નથી, કારણ કે તે કરડે તો હડખવા લાગુ પડવાની બીક રહે છે' તે પારસી શેઠ બોલી ઊઠયા, 'ત્યારે તમે આ કુતરા તરફ બહુ માયા બતાવો છો તેનું શું કારણ?' તે અગ્રેજ મિત્રે જવાબ વાળ્યો, 'તે તમારો કુતરો છે માટે.' તે પારસી શેઠે અચંબો બતાવી કહ્યું, 'તમે ભૂલો છો, તે મારો કુતરો નથી.' તે અંગ્રેજ મિત્રે જવાબ આપ્યો, 'જો તે કુતરો તમારો નથી એમ હું જાણતો હોત, તો મેં તેને કયારનોએ કાઢી મૂકયો હોત.' આ વાતચીતનું પરિણામ એ આવ્યું કે તે કુતરાને ત્યાંથી એકદમ હાંકી કાઢવામાં આવ્યો, અને બંને મિત્રો જમતાં જમતાં એક બીજાની ભૂલ માટે પેટ દુ:ખતાં સુધી હસ્યા !

૨૯. “ માજી, મને આજ ચોપડી આપો ! ”

ગુજરાતમાં છેલ્લો દુકાળ પડયો, ત્યારે એક ભલી અંગ્રેજ આઈએ કેટલાંક દુકાળીઆં બાળકોને ઘણી મહેનત કરીને અને

માજી, મને આજ ચોપડી આપો.

ઘણું ધન ખરચીને બચાવ્યાં હતાં. તે પરોપકારી બાઈ વખતો વખત આનંદ અને બોધ મળે તેવી કેટલીક વાતો જુદાં જુદાં પુસ્તકોમાંથી તે બધાંને વાંચી સંભળાવતી. તે બાળકો આ ભલી અંગ્રેજ બાઈને પોતાની મા જેવીજ ગણતાં, અને તે બધાં તેને 'માજી' કહીનેજ બોલાવતાં. એક દિવસ તે બાઈ એક પુસ્તકમાંથી બાળકોને વાર્તાઓ વાંચી સંભળાવતી હતી, ત્યારે એક બાળક ઘણા હેતથી તેને એકદમ વળગી પડયું, અને બોલી ઊઠયું, **"માજી, મને આજ ચોપડી આપો!"** તે બાળકને આ વાર્તાઓ ઘણી ગમી ગઈ છે, એમ જ્યારે તે દયાળુ અંગ્રેજ બાઈએ જાણ્યું, ત્યારે તેણે પોતે જેમાંથી તે તે વાતો વાંચી સંભળાવી હતી તે **'વાર્તાવિનોદ'** નામની ચોપડીની એક નવી નકલ મંગાવી તે બાળકને ઇનામમાં આપી.

૩૦. બે હાર.

સોનાનો હાર—(ફુલાઈ જઈને, ફૂલના હારને) તું અહીં શા માટે આવ્યો છે? તારૂં અહીં કામ નથી. મારી કિંમત કેટલી બધી છે તે તું જાણે છે?

ફૂલનો હાર—ભાઈ, શા માટે તમે આટલી બધી બડાઈ મારો છો? તમારી બહુ કિંમત બેસે છે, તેથી ગરીબ માણસો તમારો ઉપયોગ કરી શકતા નથી. હું સોંઘો છું, તેથી મને તો ગરીબ કે સાહુકાર બધાએ વાપરે છે.

સોનાનો હાર—પણ મારા પીળા ચળકાટથી લોકોનું મન કેવું ખુશ થાય છે તેની તને ખબર નથી શું?

ફૂલનો હાર—હું તે બધું જાણું છું, પણ તમારો તો એકજ જાતનો રંગ છે, ને મારા તો અનેક જાતના રગ હોય છે તે વાત ભૂલી જતા નહિ! વારૂ, કહોને કે તમારામાં મારા જેવી મીઠી સુગન્ધ કયાં છે?

સોનાનો હાર—મારામાં સુગન્ધ નથી એ ખરૂં, છતાં હું જયાં જાઉં છું, ત્યાં મને લોકો કેવા નીચા વળી વળીને સલામો કરે છે! તારો તો કોઈ ભાવ પણ પૂછતું નથી!

ફૂલનો હાર—ભાઈ, તમારી મોટી ભૂલ થાય છે. તમે તમારી પોતાનીજ વધારે પડતી કિંમત આંકો છો, એટલે બીજાની ખરી કિંમત આંકવાનું પણ ભૂલી જાઓ છો! મેળાવડામાં તમારો ભાવ પૂછે છે કે મારો? જરા વિચાર તો કરો! ફૂલના હાર વિના માનપાનના મેળાવડા લુખ્ખા દીસે અને તમે ન હો તો ખાસું ચાલે! વળી મારે આપને વિશેષમાં જણાવવું જોઈએ કે આપ તો રાજારજવાડામાં કે શેઠસાહુકારના ઘરમાં માન પામો છો, પણ હું તો પ્રભુના દરબારમાં માન પામું છું. આપને સાચવવાની ફિકરમાં પૂરી ઉંઘ પણ આવતી નથી, અને ઘણી વેળા આપને માટે તો ઘણાં ખુન થઈ જાય છે એ વાત ખરી કે ખોટી?

આ છેલ્લાં વાકયો સાંભળી સોનાનો હાર ઘણોજ શરમાઈ ગયો, ને પોતાની આબરૂ ખોટી છે એવી તેની ખાતરી થઈ ગઈ. પ્રભુના દરબારમાં પણ ફૂલ માન પામે છે, તે વાત તેના

જાણવામાં આવી, એટલે તો તે ફૂલના હારને પગે પડી તેની માફી માગી ગુપચુપ ચાલતોજ થઈ ગયો !

૩૧. ભાઈ બેન અને આરસી.

એક ગૃહસ્થને બે છોકરાં હતાં. એક છોકરો હતો અને બીજી છોકરી હતી. છોકરો દેખાવડો હતો, પણ છોકરી તે છોકરા જેવી રૂપાળી નહતી. એક દિવસ ભાઈબેન આરસી લઈ રમતાં હતાં ત્યારે ભાઈ બોલી ઉઠયો:—

'બેન, બેન, આપણા બેમાંથી કોણ વધારે રૂપાળું છે, એ ચાલો આપણે આરસીમાં જોઈ નક્કી કરીએ." ભાઈના આ શબ્દથી બેનને માઠું લાગ્યું, તેથી તે ત્યાંથી તરતજ પોતાના બાપ પાસે દોડી ગઈ, અને પોતાના ભાઈની રાવ ખાધી. તે બોલી, 'બાપાજી બાપાજી, આરસીમાં રૂપ જોવું એ કંઈ છોકરાને છાજે ? બાપે જાણ્યુ કે છોકરાં લડી પડયાં છે માટે તેનો કજીઓ પતાવવો જોઈએ, તેથી તેણે બંને છોકરાંને પોતાની પાસે બોલાવી નીચે મુજબ કહ્યું:—

'છોકરાં, તમે લડશો નહિ, આજથી હું તમને કહું છું, કે તમારે બંનેએ હંમેશાં ઓછામા ઓછા એક વખત આરસીમાં મોં જોયા વિના રહેવું નહિ (છોકરા તરફ જોઈને) ભાઈ, તારે એટલા માટે આરસીમાં મોં જોવુ, કે જો તારા રૂપાળા મોંને દુર્ગુણનો ડાઘ લાગે તો તરત દેખાય, અને (છોકરી તરફ જોઈને) બેન, તારે એટલા માટે જોવું, કે તારા રૂપમાં જે કંઈ ઓછું છે, તે તારા સદ્દગુણ વડે પૂરૂં થયું છે કે નહિ તે જાણી શકાય.'

૩૨. મારી કથા.

મારી કથા તમારે સાંભળવી છે? સાંભળવા ખુશી હો તો

" જ્યોર્જ સ્ટીવન્સન અને વરાળયંત્ર."

હું કહેવા ખુશી છું. જુઓ મારો જન્મ ઇ. સ. ૧૮૨૫ માં થયો હતો, અને તે વખતથીજ મારા તરફ લોકો અચંબો પામી જોઈ રહેતા હતા. મારા પિતા ઘણા સાદા માણસ હતા. તે સાધારણ મજુરનો ધંધો કરતા, અને પ્રામાણિકપણે કોઈ પણ જાતનું કામ કરવામાં તેમને શરમ આવતી નહતી. તેમનામાં રાતદિવસ પોતાના કામમાં મંડ્યા રહેવાની ટેવ પડી હતી. તેઓ હંમેશાં સાદાઈને ચાહનારા હતા. તેમને ભપકો ગમતો નહતો. એક વેળા એક જુવાન ભપકાબંધ પોશાક પહેરી મારા પિતાને કંઈ મુશ્કેલી પૂછવા આવ્યો, ત્યારે તેમણે કહ્યું કે, 'ભાઈ, ટાપટીપમાં તુ જેટલો વખત કાઢે છે, તેટલો મહેનત કરવામાં ને ખંતથી વિચાર કરવામાં કાઢે, તો તારી મુશ્કેલી એની મેળેજ દૂર થઈ જાય.' મારા પિતા એટલા બધા હોશિઆર હતા કે તે વખતના લોકો તેની બુદ્ધિની કદર કરા શક્યા નહતા, અને કેટલાક તો તેને ગાંડા જેવા ગણી કાઢતા હતા, અને કહેતા હતા કે તેમને ગાંડાની ઇસ્પિતાલમાં મોકલી આપવા જોઈએ. નાનપણમાં મારાથી બહુ દોડી શકાતું નહતું; પણ કહોને તમે કોઈ નાની ઉંમરમાં બહુ દોડી શકો છો? મારા પિતાજી મને કહેતા કે 'બચ્ચા, તું હજુ નાનો છે. હિંમત રાખ; મોટો થશે ત્યારે તું એટલી બધી ઉતાવળે દોડી શકીશ, કે ઉતાવળામાં ઉતાવળો ઘોડો પણ તારી પાછળ પડી જશે! આથી મારામાં નવો ઉત્સાહ આવ્યો ને તેથી વધારે સારા અને બળવાન થવા મહેનત કરી નવી નવી યુક્તિ શોધવા લાગ્યો. મેં એવી યુક્તિ શોધી કાઢી કે ઘોડો

એક બે માણુસને લઈ જઈ શકે છે, પણ મારે તો ઘણાં માણુ-સોને લઈ જવાં ને વળી તેના કરતા પણ વધારે ઝડપથી! નાનપણમાં હું કલાકના આઠ દસ માઇલિ ચાલી શકતો હતો, પણ હવે તો કલાકના સાઠ માઇલિ ચાલુ છું એ કંઈ ઓછું કહેવાય! હું ધારૂં છું કે તમે મારા અને મારા પ્રખ્યાત પિતાના નામની અટકળ તો કયારનીએ કરી હશે પણ જેઓ ન સમજ્યા હોય તેમને કહુ છું કે 'ભાઈઓ, મારૂં નામ 'વરાળ-યંત્ર' છે ને મારા પૂજ્ય પિતાજીનું નામ 'જ્યૉર્જ સ્ટીવન્સન' છે. તે મારા પિતાજી છે એટલે મારા તે પૂજ્ય હોય, તેમાં નવાઈ નહિ, પણ ભાઈઓ, તમે વિચારો કે તમારા બધાને તેમણે કેટલું બધું સુખ કરી આપ્યું છે! તેમના પ્રતાપે તમે દેશ–પરદેશ થોડા વખતમાં ફરી શકો છો, તમારી ચીજો દેશપરદેશ મોકલી શકો છો, અને ત્યાંથી જોઈતો માલ મંગાવી શકો છો. વળી દેશપરદેશ અને ગામ પરગામથી તમને કાગળ મારફતે કેટલા થોડા વખતમાં ખબર મળી જાય છે! લશ્કરને એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ઉતાવળે લઈ જઈ શકાય છે, તેથી દેશમાં સલાહશાંતિ રહે છે અને મુસાફરીમાં લૂટાવાનો કે દુ:ખી થવાનો ભય જતોજ રહ્યો છે કહો, ત્યારે મારા પિતા-જીએ તમને સુખ આપવા માટે જાતમહેનત કરવામાં, પોતાના સુખનો ત્યાગ કરવામા અને બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવામાં કંઈ કચાશ રાખી છે?

બધા સાંભળનારા આશ્ચર્ય ને આનંદથી એક અવાજે બોલી ઉઠ્યા, 'ધન્ય છે! જ્યૉર્જ સ્ટીવન્સનને ધન્ય છે! તેના સ્વાર્થ-

ત્યાગને ધન્ય છે! તેની સાદાઈને ધન્ય છે! તેની બુદ્ધિ અને જાતમહેનતને ધન્ય છે!

૩૩. દયાની દેવી.

આ ચિત્ર તરફ જરા નજર કરો. તેમાં તમે શું શું જુઓ

" દયાની દેવી "

છો ? એક બાઈ પોતાના હાથમાં દીવો લઈ ઘણી આતુરતાથી એક સુતેલા માણુસ તરફ જોઈ રહી છે. આ બાઈ કોણ અને આ સુતેલો માણુસ કોણ ? આ બાઈ '**દયાની દેવી**' છે. સુતેલો સીપાઈ લડાઈમાં ઘાયલ થએલો એક સીપાઈ છે. આવા અનેક ઘાયલ થએલા સીપાઈની સારવાર આ 'દયાની દેવી'એ કરી હતી. લડાઈના મેદાન ઉપર, ઇસ્પિતાલોમાં કે બંદીખાનામાં દુઃખી માણુસોનાં દુઃખ ટાળવામાં અને ઘાયલ થએલા કે રોગથી પીડાતા દરદીઓનાં દુઃખ દૂર કરવામાં આ બાઈએ ઘણી મહેનત લીધી હતી, અને પોતાના સુખનો ત્યાગ કરી પારકાની પીડા ઓછી કરવામાં તેણે ઘણો જાતિભોગ આપ્યો હતો. હિન્દુસ્તાનના લશ્કરી સીપાઈઓની તંદુરસ્તી જાળવવાની બાબતમાં અને કોલેરા તેમજ મરકી નામના જીવલેણ રોગને અટકાવવાની બાબતમાં આ દયાળુ અને પરોપકારી બાઈએ હિંદુસ્તાનના મોટા મોટા હાકેમોને ઉપયોગી અને કિંમતી સલાહ આપી હતી. ટુંકામાં આ 'દયાની દેવી'એ પોતાની આખી જિંદગી લોકનું કલ્યાણ કરવામાં ગાળી હતી. કહો, આ અને આવી પરોપકારી તેમજ દયાળુ બાઈ તરફ કોને પૂજ્યભાવ ઉત્પન્ન થયા વિના રહે ?

સમાપ્ત.

બ્રિટિશ વાવટો.

' જ્યાં આ વાવટો ઉડે છે, ત્યાં હમેશાં ન્યાય અને શાંતિ મળે છે."